

КОНСПЕКТ РОДУ *MEDICAGO* L. (FABACEAE) У ФЛОРИ УКРАЇНИ

К л ю ч о в і с л о в а : вид, голотип, лектотип, ізотип, неотип, протолог, *Medicago*, Fabaceae, Україна

У статті наводяться дані, отримані в результаті критичного опрацювання роду *Medicago* L. флори України. На основі вивчення таксономічних опрацювань роду, прийнятих у вітчизняних і зарубіжних виданнях [1—3, 5, 7, 9—10, 14—15, 18], ми вдосконалили його систему, використавши таксономічні ранги підроду, секції, підсекції та ряду, що, на нашу думку, точніше відображає розподіл видів за їхньою спорідненістю та морфологічними ознаками. Запропонована нами система роду *Medicago* L. (стосовно видового складу флори України) значною мірою відповідає схемам, прийнятим на основі молекулярно-генетичних досліджень [8, 14, 17], особливо коли йдеться про таксони на рівні секцій (sect. *Medicago*, sect. *Spirocarpos* Ser.) і більшості їхніх підсекцій. Проте аналіз послідовностей ядерних (GA3ox1), рибосомальних (ITS, ETS) і пластидних (trnK/matK) маркерних генів підтримав перенесення групи з 23 так званих люцерноподібних, «medicagoid», *Trigonella* з квіткою люцернового типу (прапорець з'єднується з крилами зубцями) до роду *Medicago*, що було здійснено канадським ботаніком Е. Смоллом (E. Small) [13] переважно на основі критеріїв флоральної організації та способів запилення. Ми позитивно ставимося до такої ідеї, але вважаємо, що надто широке розуміння об'єму роду *Medicago* з перенесенням до нього секцій *Bucerates* (Boiss.) Šir. і *Lunatae* Boiss. із роду *Trigonella* L., які у вітчизняній російській та українській систематиці традиційно відносяться до роду *Trigonella*, не відображає реальної картини міжродових відносин у трибі *Trifoliae*. Зокрема, еволюційна єдність роду *Trigonella* підтримується біохімічними (вміст фітоалексинів, гемолітичних сапонінів, везітолу та сатівану [11, 12]) і біоморфологічними даними. Тому, виходячи з можливості поміркованого визнання парафілетичних таксонів [6], вважаємо за доцільне розглядати вказані вище секції у складі роду *Trigonella*, віднісши їх до окремого підроду.

Секція *Platycarpae* E. Small, до якої входять трав'янисті полікарпіки з квіткою простого, не лю-

цернового, типу (прапорець не з'єднаний зубцями з крилами) і яку, за даними молекулярно-генетичних досліджень, треба було б включати до *Medicago*, віднесена до роду *Melilotoides* Heist. ex Fabr. [16].

За нашими даними, у флорі України нараховується 24 види роду, переважна більшість яких зосереджена в Криму.

Рід *Medicago* L. — Люцерна

1753, Sp. Pl.: 778; id. 1754, Gen. Pl., ed. 5: 339.

Лектотип: *M. sativa* L.

Ключ для визначення видів роду *Medicago* L. флори України

1. Боби не закручені спіралью або лише штопороподібно скручені 2
  - Боби спіралью закручені, утворюють 1(2)—8 обертів спіралі 7
2. Боби 2—3 мм завд., 1—2 мм завш., ниркоподібні, з опуклими дугастими жилками на спинці, однонасінні. Квітки дрібні, 1—3 мм завд. .... 24. *M. lupulina*
  - Боби більші, 5—12 мм завд., 2—4 мм завш., прямі, серпасто зігнуті або штопороподібно скручені, косо-сітчасто-жилкуваті, (1) 4—8(10)-насінні. Квітки більші, 5—10 мм завд. 3
3. Боби прямі або трохи зігнуті, штопороподібно скручені, утворюють 1—2 (3) напівоберти навколо вертикальної осі..... 8. *M. tenderiensis*
  - Боби серпасто зігнуті, майже прямі або прямі .. 4
4. Квітконіжки, чашечка, вісь суцвіття, боби опушені залозистими й простими притиснутими волосками ..... 10. *M. glandulosa*
  - Квітконіжки, чашечка, вісь суцвіття, боби опушені тільки простими притиснутими волосками 5
5. Рослини негусто опушені, зелені. Листочки 6—20 мм завд., 1,5—10,0 мм завш., від обернено-яйцеподібних до ланцетних і лінійно-ланцетних із клинуватою основою, зверху голі. Боби 6—12 мм завд., 2—4 мм завш., негусто опушені або майже голі ..... 6. *M. falcata*
  - Рослини сірі або сірувато-зелені, густо опушені. Листочки іншої форми. Боби дрібніші, густо або більш-менш густо опушені 6

6. Стебла висхідні або майже лежачі. Листочки довгасті, ланцетні, лінійно-ланцетні або лінійні з клинуватою основою, 5—30 мм завд., 0,5—4,0 мм завш., з обох боків густо опушені. Віночок 5—8 мм завд. Боби прямі або злегка серпасто зігнуті, 5—10 мм завд., 2,0—2,5 мм завш. .... 7. *M. romanica*

— Стебла здебільшого прямостоячі або висхідні. Листочки від довгасто-оберненояцеподібних до ланцетних і лінійних, із клинуватою основою, 7—22 мм завд., 1—6 мм завш. Віночок 6—8 мм завд. Боби майже прямі або прямі, 6—9 мм завд., до 3 мм завш. .... 9. *M. kotovii*

7 (1). Боби без шипів або горбочків 8

— Боби з шипами або з горбочками 13

8. Квітки сині, фіолетові, брудно-жовті, зеленкувато-сині, іноді всіх цих кольорів на одній рослині 9

— Квітки жовті, іноді з голубуватим відтінком ... 10

9. Квітки сині або фіолетові. Боби утворюють 2—4 не цілком зімкнуті оберти, голі або притиснуто опушені, сітчасто-жилкуваті ..... 1. *M. sativa*

— Квітки на одній рослині від брудно-жовтуватих до синіх і фіолетових. Боби закручені колом, неповним колом, глибоко серпасто зігнуті або утворюють 1—2 незімкнуті оберти спіралі, притиснуто опушені ..... 2. *M. × varia*

10 (8). Боби в обрисі напівеліптичні або напівокруглоеліптичні, плоскуваті, кільцювато- або равликподібно закручені (утворюють 1—3 тісно зімкнуті оберти спіралі) з отвором у центрі, без шипів, рясно залозисто опушені. Квітки 9—12 мм завд. Грона густі, голівчасті, 7—40-квіткові ..... 11. *M. glutinosa*

— Боби в обрисі широкониркоподібні або іншої форми, із 3—6 нещільно зімкнутих заворотів. Квітки дрібніші, до 5—7 мм завд. Грона рідкі, 1—5-квіткові 11

11. Напівкущик сіруватий від густого притиснутого опушення. Прилистки лінійно-шилуваті, цілісні. Боби 3—5 мм у діам., широкониркоподібні з потовщеними радіальними жилками, утворюють 1,0—1,5 оберти спіралі, густо опушені дрібними притиснутими волосками ..... 3. *M. rupestris*

— Рослини трав'янисті, голі або залозисто опушені. Прилистки зубчасті або гребінчасто-розсічені на лінійно-шилуваті сегменти. Боби більші, до 20 мм у діам., утворюють до 6 нещільно зімкнутих обертів спіралі, без отвору посередині 12

12. Рослина гола. Прилистки гребінчасто-розсічені на лінійно-шилуваті сегменти. Квітки 3—5 мм завд., по 1—5 у суцвітті. Боби сочевицеподіб-

ні, з обох боків злегка опуклі, утворюють 3—6 нещільно зімкнутих обертів спіралі, голі або залозисто опушені (f. *pilosa* Benth.)... 12. *M. orbicularis*

— Рослина залозисто опушена. Прилистки зубчасті або надрізані. Квітки 5—7 мм завд., зібрані в 1—3 квіткові суцвіття. Боби напівкулясті, з одного боку плоскі, з іншого — опуклі, утворюють 5—6 нещільно зімкнутих обертів спіралі ... 13. *M. scutellata*

13 (7). Уся рослина рясно білоповстисто опушена..... 5. *M. marina*

— Рослини не бувають білоповстистими, голі або притиснуто опушені..... 14

14. Напівкущик. Квітки 6—10 мм завд., по 7—12 у гронах ..... 4. *M. saxatilis*

— Однорічні рослини. Квітки 1—6 мм завд., по 1—6 у гронах 15

15. Завороти боба зрослися між собою або так щільно прилягають один до одного, що важко відділяються. Краї заворотів боба без борозенок. Шипи звичайно без поздовжніх борозенок або з борозенками тільки біля основи ..... 16'

— Завороти боба нещільно прилягають один до одного й легко відділяються. Краї заворотів і шипи з глибокими поздовжніми борозенками по всій довжині 18

16. Боби бочонкоподібні, рідше майже кулясті, на обох кінцях опуклі, густо опушені дрібними притиснутими простими, а іноді також і залозистими, волосками. Шипи конусоподібно-шилуваті, міцні, короткі, прямі, звичайно негачкуваті, без борозенок, коротші за половину діаметра боба ..... 22. *M. rigidula*

— Боби циліндричні, на обох кінцях плоскі, голі, розсіяно опушені простими волосками або залозисто опушені. Шипи прямі або гачкуваті, перевищують ширину завороту, а часто й половину боба 17

17. Боби 6—10 мм у діам. із 3—6 обертами спіралі, голі або розсіяно опушені. Шипи конусоподібно-шилуваті, прямі, іноді на верхівці злегка гачкуваті, перевищують ширину завороту й довші за половину діаметра боба, у стиглому стані без борозенок ..... 21. *M. truncatula*

— Боби 8—12 мм у діам., із 3—4 обертами спіралі, густо залозисто опушені. Шипи довгі, тонкі, шилуваті, біля основи борозенчасті, на верхівці гачкуваті, довші за ширину завороту, а часто й половину діаметра боба ..... 23. *M. agrestis*

18 (15). Боби дископодібні або циліндричні, на обох кінцях плоскі. Рослини негусто опушені або майже голі 19

— Боби кулясто-еліптичні або майже кулясті, на обох кінцях опуклі. Рослини густо опушені..... 21

19. Боби 5—8 мм у діам., циліндричні, голі, із 3—7 обертів спіралі, на яких у два ряди розміщені тонкі, шилуваті, зігнуті, але на верхівці негачкуваті шипи (шипи кожного ряду спрямовані в протилежний бік, унаслідок чого вони здаються переплетеними). Листочки широкотрикутно-клинуваті, обернено-широкояйцеподібно-клинуваті на верхівці зрізані або з широкою виїмкою, найчастіше з широкою темною плямою .....16. *M. arabica*

— Боби 3—7 мм у діам., дископодібні, із 2—3 обертів спіралі. Шипи прямі, гачкуваті, не переплетені. Листочки без темної плями 20

20. Боби 3—4 мм у діам. Оберти спіралі боба дуже нещільні, віддалені один від одного, з прогалинами; на них у два ряди розміщені тонкі, шилуваті, гачкувато загнуті шипи, які за довжиною перевищують половину його діаметра. Листочки до 5 мм завд. .... 14. *M. praecox*

— Боби 4—7 мм у діам. Оберти спіралі боба щільніше, ніж у попереднього виду, равликподібно закручені, без прогалин, на них у два ряди розміщені тонкі, шилуваті, на верхівці гачкувато загнуті, горизонтально відстовбурчені шипи, які за довжиною дорівнюють половині його діаметра або коротші за нього. Листочки до 25 мм завд. ....15. *M. denticulata*

21(18). Прилистки перисто-розсічені до гребінчастих. Листочки на одній рослині оберненояйцеподібні, довгасто-оберненояйцеподібні з широко-клинуватою основою, широко та глибоко зубчасті або глибоко-роздільні на широкі частки до гребінчасто-розсічених. Боби кулясто-еліптичні, утворюють 3—7 обертів спіралі, частіше голі, густо вкриті шипами. Шипи 2—4 мм завд., тонкі, довші за половину його діаметра, прямі або злегка зігнуті, на верхівці з коротенькими гачечками ..... 19. *M. laciniata*

— Прилистки цілокраї або з короткими зубцями при основі. Листочки обернено-широкояйцеподібні, оберненояйцеподібні, з клинуватою основою. Боби майже кулясті, негусто відхиленоволосисті, утворюють 3—5 обертів спіралі. Шипи коротші, тонкі, на верхівці гачкуваті або негачкуваті 22

22. Кінцевий завиток боба без шипів або з коротенькими колючками. Бічна жилка на поверхні завитка закінчується у широкій безжилковій напівкрайовій зоні більш ніж на половині радіуса завитка .....20. *M. disciformis*

— Усі завитки боба з шипами. Бічна жилка закінчується в майже крайовій жилці або ближче до її середини 23

23. Боби (3) 4—5 мм у діам., кожний заворот боба на зовнішньому краї з двома рядами тонкошилуватих, на верхівці гачкувато загнутих шипів 1,0—1,5 мм завд. .... 17. *M. minima*

— Боби 2—3 мм у діам., площа завороту боба вузька, його зовнішній край із двома рядами тонких, коротких, супротивно-розміщених, негачкуватих шипів 0,5 мм завд. .... 18. *M. meyeri*

Підрид 1. *Medicago*. — Subgen. *Falcago* Grossh. 1941, Фл. СССР, 11: 136. — Subgen. *Orbicularia* Grossh. 1941, Фл. СССР, 11: 161. — Subgen. *Spirocarpos* Grossh. 1941, Фл. СССР, 11: 162.

Боби здебільшого багатонасінні, спіралью закручені, з тісно зімкнутими або нещільними заворотами, з отвором у центрі або без нього, ниркоподібні, серпасті, майже прямі або штопороподібно скручені, голі або опушені, озброєні шипами або без них. Трав'янисті багаторічники та однорічники, рідше — куші.

Тип: лектотип роду.

Секція 1. *Medicago*. — Sect. *Falcago* Rchb. 1831, Fl. Excurs.: 504.

Боби спіралью згорнуті, штопороподібно скручені, серпасті або прямі; квітки в гронах. Трав'янисті полікарпіки, напівкущички.

Тип: лектотип роду.

Підсекція 1. *Medicago*. — *Medicago* L. subgen. *Falcago* Grossh. ser. *Vulgares* Grossh. 1941, Фл. СССР, 11: 148.

Боби нещільно спіралью закручені, з отвором у центрі, утворюють (1,5) 2—4 оберти спіралі, голі або опушені простими притиснутими волосками, сітчасто-жилкуваті, позбавлені шипів. Грона густі, багатоквіткові. Віночок голубий, синій, фіолетовий. Трав'янисті полікарпіки.

Тип: лектотип роду.

1. *Medicago sativa* L. 1753, Sp. Pl.: 778; Гросс. 1941, Фл. СССР, 11: 148; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, 6: 368; Tutin, 1968, Fl. Europ. 2: 154; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 190. — **Л. посівна, л. синя.**

Вид описаний з Іспанії та Франції: «Habitat in Hispaniae, Galliae apricis». — Лектотип (зображення): «*Medica falcata sativa siliqua cornuta magis tortili flore violaceo*» in Morison, 1680, Pl. Hist. Univ., 2: 158, s. 2, t. 16, f. 2 [Heyn, 1959, Bull. Res. Council Israel, Sect. D, Bot. 7: 162].

— На полях, луках, трав'янистих схилах і степах, узбіччях доріг, пасовищах і перелогах.

— Культивується по всій Україні, часто трапляється як здичавіла рослина.

— Загальне поширення. У культурі розповсюджена в позатропічних регіонах Європи, Азії, Америки, по шляхах сполучення проникає далеко на північ. Батьківщина — Зах. Азія.

2. *Medicago* × *varia* T. Martyn, 1792, Fl. Rust. 3: 87; Васильч. 1949, Фл. и сист. высш. раст. 8: 27; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, 6: 368; Крицкая, 1987, Опр. высш. раст. Украины: 186. — *M. media* (Pers.) Schult. 1814, Österr. Fl.: 371. — *M. sativa media* Pers. 1807, Synops.: 355. — **Люцерна мінлива.**

Вид описаний із Англії.

— На степових і кам'янистих схилах, по степах.

— Зрідка на заході Лісостепу: ЗЛс (Хм), на півдні Степу: ПЗС (Од, Мк, Хс), у Криму (ГКр, КрС).

— Загальне поширення: Ц., Сх. (південь) Європа, Закавказзя, М. Азія, Пер. Азія. Часто дичавіє і натуралізується.

Примітка. Вид гібридного походження, який виник унаслідок гібридизації *M. sativa* L. і видів зі спорідненості *M. falcata* L. s. l.

Підсекція 2. ***Rupestres* Grossh. ex Krytzka**, subsect. nov. — *Medicago* L. subgen. *Falcago* Grossh. ser. *Rupestres* Grossh. 1941, Фл. СССР, 11: 136, nom. inval., descr. ross.

Legumina 1—2—seminalis, cum anfractus curtus, late renifomis, inermis, dense appresse pilosa. Racemi rari, 1—4-florus. Flores lutei. Suffruticuli.

Типус: *M. rupestris* M. Bieb.

Боби 1—2-насінні, утворюють неповний оберт спіралі, в обрисі широкоцирконоподібні, позбавлені шипів, густо опушені дрібними притиснутими волосками. Грона рідкі, 1—4-квіткові. Квітки жовті. Напівкущики.

Тип: *M. rupestris* M. Bieb.

3. *Medicago rupestris* M. Bieb. 1808, Fl. Taur.-Cauc. 2: 225; Гроссг. 1941, Фл. СССР, 11: 136; Чернова, 1960, в Е. Вульф, Фл. Крыма, 2, 2: 136, Tutin, 1968, Fl. Europ. 2: 154; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 193. — **Л. скельна.**

Вид описаний із Криму: «in rupestribus calcareis Tauriae, circa Karassubasar et Sympheropolin».

— На крейдянних і вапнякових схилах, скелях і урвищах, у кам'янистих степах.

— Зрідка в Криму: в околицях Севастополя та Білогірська.

— Загальне поширення: Півн. Кавказ (Таманський п-ів, Новоросійський р-н). Кримсько-новоросійський ендемік.

Підсекція 3. ***Saxatiles* Krytzka**, subsect. nova.

Legumina laxe spiraliter tortuosa, anfractibus 2—4(5) formantes, utrinque plana, reticulato-nervosa, inermis vel breviaculeata, glabra, non dense appresso-pilosa vel tomentoso-pubescentia. Racemi densa, capitatae.

Типус: *M. saxatilis* M. Bieb.

Боби спірально закручені, з нешільно зімкнутими заворотами, утворюють 2—4(5) обертів спіралі, на обох кінцях плоскі з виразною сіткою жилок, зовнішні з яких потовщені, неозброєні або з короткими шипами, голі, негусто притиснуто-волосисті або повстисто опушені. Суцвіття густі, голівчасті.

Тип: *M. saxatilis* M. Bieb.

Ряд 1. ***Cancellatae* Grossh. ex Krytzka**, ser. nov. — *Medicago* L. subgen. *Falcago* Grossh. ser. *Cancellatae* Grossh. 1941, Фл. СССР, 11: 137, nom. inval., descr. ross.

Legumina anfractibus 2—4(5) formantes, glabra vel sparsipubescentia. Aculei crassa, recta, ad 1,5 mm longa vel brevissima. Suffruticuli vel plantae perrennis non dense appresse pubescentia.

Типус: *M. cancellata* M. Bieb.

Боби утворюють 2—4(5) обертів спіралі, голі або розсіяно опушені. Шипи товсті, прямі, до 1,5 мм завд. або дуже короткі, ледве помітні. Негусто притиснуто опушені напівкущики або трав'янисті полікарпіки.

Тип: *M. cancellata* M. Bieb.

4. *Medicago saxatilis* M. Bieb. 1808, Fl. Taur.-Cauc. 2: 225; Гроссг. 1941, Фл. СССР, 11: 136; Чернова, 1960, в Е. Вульф, Фл. Крыма, 2, 2: 135; Вісюл. 1965, Визн. росл. України: 400; Tutin, 1968, Fl. Europ. 2: 155; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 191. — **Л. щербениста.**

Вид описаний із Криму («in Tauriae saxosis»).

— На вапнякових і крейдяних схилах.

— У передгір'ях Криму (окол. Бахчисараю), досить часто.

— Загальне поширення: вузький ендемік Криму.

Ряд 2. ***Marinae* Grossh. ex Krytzka**, ser. nov. — *Medicago* L. subgen. *Falcago* Grossh. ser. *Marinae* Grossh. 1941, Фл. СССР, 11: 160, nom. inval., descr. ross.

Legumina anfractibus 2—4 formantes, inermis, tuberculati vel aculei hamato-curvati armati. Plantae perrennis dense albotomentoso pubescentia.

Типус: *M. marina* L.

Боби утворюють 2—4 оберти спіралі, неозброєні, з горбочками або з гачкуватими шипиками. Густо білоповстисто опушені трав'янисті полікарпіки.

Тип: *M. marina* L.

5. *Medicago marina* L. 1753, Sp. Pl.: 779; Гросср. 1941, Фл. СССР, 11: 160; Чернова, 1960, в Е. Вульф, Фл. Крыма, 2, 2: 136; Вісюл. 1965, Визн. росл. України: 400; Tutin, 1968, Fl. Europ. 2: 155; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 193. — **Л. приморська.**

Вид описаний із узбережжя Середземного моря («Habitat in maris Mediterranei littoribus»). — Лектотип: «Herb. Clifford: 378, *Medicago* 10 (BM-000646780)» [Неун, 1959, *Bull. Res. Council Israel, Sect. D, Bot.* 7: 163].

— На приморських пісках і галечниках.

— Причорномор'я (Херсонська обл., коса Тендер), Крим (Тарханкутський п-ів, с. Оленівка; окол. Севастополя).

— Загальне поширення: Кавказ (Чорноморське узбережжя), Атл. Європа, Середз., М. Азія.

Примітка. Популяції *Medicago marina* в Україні збереглися лише на Тарханкуті, поблизу с. Оленівка Чорноморського р-ну, де вона потрапила в зону пляжів і потерпає від надмірних рекреаційних навантажень, і на Тендерівській косі (Чорноморський біосферний заповідник). На околиці Севастополя локалітет, очевидно, втрачений. Вид занесений до «Червоної книги України».

Підсекція 4. *Falcatae Krytzka*, subsect. nov.

Legumina falcata, erecta vel subincurvata, cochleaeforme contorta, non spiralter convoluta seu anulatim vel compacta circinali-convolutum (anfractibus 1—3 formantes), centro foraminates, inermis, glabra, appresse vel glanduloso pubescentia. Planta perennis.

Турус: *M. falcata* L.

Боби серпасті, прямі або трохи зігнуті, штопороподібно скручені, спіралью не згорнуті або кільцювато чи щільно равликоподібно закручені (утворюють 1—3 тісно зімкнутих оберти спіралі) з отвором у центрі, без шипів, голі або притиснуто чи залозисто опушені. Трав'янисті полікарпіки.

Тип: *M. falcata* L.

Ряд 1. *Brachycarpae* Grossh. ex Krytzka, ser. nov. — *Medicago* L. subgen. *Falcago* Grossh. ser. *Brachycarpae* Grossh. 1941, Фл. СССР, 11: 139, nom. inval., descr. ross.; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, 6: 363, cum auct. Grossh.

Legumina non spiralter convoluta, falcata, erecta vel subincurvata, cochleaeforme contorta, appresse vel glanduloso pubescentia.

Турус: *M. falcata* L.

Боби спіралью не закручені, серпасті, прямі або трохи зігнуті, штопороподібно скручені, притиснуто або залозисто опушені.

Тип: *M. falcata* L.

6. *Medicago falcata* L. 1753, Sp. Pl.: 779; Гросср. 1941, Фл. СССР, 11: 148; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, 6: 363; Tutin, 1968, Fl. Europ. 2: 154. — *M. falcata* L. subsp. *falcata*: Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 190. — *M. procumbens* Besser, 1809, Prim. Fl. Galic. 2: 127. — **Л. серпаста, л. жовта.**

Вид описаний із Європи («Habitat in Europae pratis apricis, siccis»). — Лектотип: «Herb. Linn. No. 933.8 (LINN)» [Алі, 1968, *Taxon*, 17: 541].

— У поліських, лісостепових, степових (як інтразональний елемент у долинах річок, на остепнених луках) районах України.

— Загальне поширення. Атл., Ц., Сх. Європа, Середз., Кавказ, Зах., Сх. (південь) Сибір, Сер. Азія, Джунг.-Кашг., Монг.

7. *Medicago romanica* Prodán, 1923, Fl. Det. Descr. România: 617; Гросср. 1941, Фл. СССР, 11: 148; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, 6: 365; Чернова, 1960, в Е. Вульф, Фл. Крыма, 2, 2: 131; Крицкая, 1987, Опр. высш. раст. Укр.: 185. — *M. falcata* L. subsp. *romanica* (Prodán) Schwarz et Klinkovski, 1933, Verh. Bot. Ver. Brandenb. 74, 2: 180; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 191. — **Л. румунська, л. степова.**

Вид описаний із Румунії («Dobrudzha»).

— На степах, степових трав'янистих і кам'янистих схилах, серед степових чагарників, на узбіччях степових доріг.

— Досить часто на півдні Лісостепу: ЗЛС (Хм, Од), ПЛС (Вн, Од, Кв, Кд), ХЛС (Хк), ДЛС (Дц, Лг), звичайно в Степу: ПЗЛС (Од, Мк, Дн, Кд), ЛЗЛС (Хс, Дц, Зп), ПЗС (Од, Мк, Хс), ЛЗС (Хс, Зп, Дц) і Криму.

— Загальне поширення: Ц., Пд.(Середз.), Сх. Європа (південь, занесено в Прибалтику та на північ), Кавказ, Зах. і Схід. Сибір (південь), Сер. Азія (північ).

8. *Medicago tenderiensis* Opperman ex Klokov, 1948, Ботан. журн. АН УРСР, 5, 2: 45; Крицкая, 1987, Опр. высш. раст. Украины: 185.

Вид описаний із острова Джарилгач («... insula pontica Dzharylgacz. Steppa sabulosa»).

Голотип: «RSS Ucr., insula pontica Dzharylgacz. Steppa sabulosa, 5. IX 1947. Legit E. Pobjedimova» (LE).

— На приморських засолених пісках і ракушняках.

— На півдні Степу: ПЗС (Од, Мк, Хс), ЛЗС (Хс). Загальне поширення: ендемік флори літоральних пісків Причорномор'я.

9. *Medicago kotovii* Wissjul. 1954, Фл. УРСР, 6: 367; Вісюл. 1965, Визн. росл. України: 401; Крицкая, 1987, Опр. высш. раст. Укр.: 185. М. Bieb. — *M. falcata* subsp. *erecta* Kotov, 1935, Природа, № 1: 70. — *M. erecta* Kotov, 1940, Укр. ботан. журн. 1, 2: 276, nom. inval., non Winterl. — **Л. Котова.**

Вид описаний із острова Бірючий: «о-в Бірючий, VI. 1930. Котов і Карнаух».

Неотип: «О-в Бірючий в Азовском море. На ракушняке песчаном. 8. 07. 1927 [neotypus, Fedoronchuk, Shevera, 2002]».

— На приморських пісках і ракушняках.

— На півдні Степу: ПЗС (Од, Мк, Хс), ЛЗС (Хс, Зп), у Криму (КрС). Загальне поширення: ендемік флори літоральних пісків Причорномор'я.

10. *Medicago glandulosa* (Mert. et W.D.J. Koch) Davidov, 1902, Österr. Bot. Zeitschr. 52: 492; Чернова, 1960, в Е. Вульф, Фл. Крыма, 2, 2: 133; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 191. М. Bieb. — *M. falcata* L. var. *glandulosa* Mert. et W.D.J. Koch, 1839, Deutschl. Fl. 5: 318. — *M. falcata* L. var. *viscosa* Rchb. 1831, Fl. Germ. Excurs.: 504; Гроссг. 1941, Фл. СССР, 11: 147, sub *M. romanica* var. *viscosa* Rchb. — **Л. залозиста.**

Вид описаний із Болгарії: «in dumosis ad Avrenska-Planina prope Dere-Kjoj, district Varna».

— На відкритих трав'янистих і кам'янистих схилах гір, узліссях, лісових галявинах і узбіччях доріг.

— У Гірському Криму, досить часто.

— Загальне поширення: Ц. Європа (занесене), Крим, Кавказ (Чорноморське узбережжя), Середз.

Ряд 2. *Glutinosae* Grossh. ex Krytzka, ser. nov. — *Medicago* L. subgen. *Falcago* Grossh. ser. *Glutinosae* Grossh. 1941, Фл. СССР, 11: 154, nom. inval., descr. ross.

Legumina anulatum vel compacta circinali-convolutum (anfractibus 1—3 formantes), centro foraminates, inermis, dense glanduloso pubescentia.

Турпс: *M. glutinosa* M. Bieb.

Боби кільцювато або щільно равликподібно закручені (утворюють 1—3 тісно зімкнуті оберти спіралі) з отвором у центрі, без шипів, густо залозисто опушені.

Тип: *M. glutinosa* M. Bieb.

11. *Medicago glutinosa* M. Bieb. 1808, Fl. Taur.-Sauc. 2: 224; id. 1819, Fl. Taur.-Sauc. 3: 576; Гроссг. 1941, Фл. СССР, 11: 156; Чернова, 1960, в Е. Вульф, Фл. Крыма, 2, 2: 145.

Вид описаний із Кавказу («in pratis montanis Caucasi»)

— На гірських луках.

— У Гірському Криму, зрідка.

— Загальне поширення: Крим, Кавказ: Передкавк., Сх. Закавк., Дагестан.

Примітка. У Національному гербарії України (КИ) зберігається критичний гербарний зразок люцерни з жовтими квітками й незрілими плодами, зібраний Ю.Д. Клеоповим біля с. Яблунівка Звенигородського р-ну Черкаської обл. і визначений ним як «*Medicago falcata* ssp. *glutinosa* (Koch) Alef. f. *glutinosa* (M.B.) Urban». Тут лежать також *notae criticae* О.А. Гроссгейма з визначенням «*M. polychroa* Grossh. v. *glomerata* (Balb.) Arcangeli» (що не зовсім точно, оскільки й чашечка, і біб цього зразка залозисті, а у var. *glomerata* чашечка без залозок) і М.В. Клокова з назвою «*Medicago glutinosa* M. Bieb.» і відміткою «*planta culta*». О.Д. Вісюліна на основі вказаного зразка включила до першого видання «Флори УРСР» *M. polychroa*, якого вже не подала у «Визначнику рослин України» [4]. Аналізуючи зразок Ю.Д. Клеопова, ми також схильні приймати його за *Medicago glutinosa*.

Секція 2. *Orbiculares* Urb. 1873, Verh. Bot. Ver. Brandenb. 15: 48; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 193. — *Medicago* L. subgen. *Orbicularia* Grossh. 1941, Фл. СССР, 11: 16, nom. inval., descr. ross.; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, 6: 370.

Однорічні рослини. Боби із 3—6 нещільно закручених обертів спіралі, плоскі, в обрисі круглі, голі, без шипів або щетинок.

Тип: *M. orbicularis* (L.) Bortal.

12. *Medicago orbicularis* (L.) Bortal. 1776, Cat. Piante Città Siena: 60; Гроссг. 1941, Фл. СССР, 11: 161; Чернова, 1960, в Е. Вульф, Фл. Крыма, 2, 2: 136; Вісюл. 1965, Визн. росл. України: 403; Tutin, 1968, Fl. Europ. 2: 155; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 193. — *M. polymorpha* L. var. *orbicularis* L., 1753, Sp. Pl.: 779. — **Л. кругла.**

Вид описаний із Південної Європи. — Лекотип (зображення): «*Medica cochleata major dicarpus, fructus capsula compressa orbiculata, nigra, plana, oris crispis*» in Morison, 1680, Pl. Hist. Univ., 2: 152, s. 2, t. 15, f. 1 [Heyn, 1959, Bull. Res. Council Israel, Sect. D, Bot. 7: 164].

— На трав'янистих і кам'янистих схилах, у степах, як бур'ян біля доріг, у садах і виноградниках.

— У Криму, звичайно; на Правобережжі Степу, спорадично: ПЗС (Од, Мк, Хс).

— Загальне поширення: Ц. (занесене), Сх. (Причорномор'я, Крим) Європа, Кавказ, Середз., М. Азія, Сер. Азія.

13. *Medicago scutellata* (L.) Mill. 1768, Gard. Dict. 8: n 2; Гроссг. 1941, Фл. СССР, 11: 161; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, 6: 370; Чернова, 1960, в Е. Вульф, Фл. Крыма, 2, 2: 136; Tutin, 1968, Fl. Europ. 2: 155; Ва-

сильч. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 193. — *M. polymorpha* var. *scutellata* L. 1753, Sp. Pl.: 779. — **Л. щиткоподібна.**

Вид описаний із Італії. — Лектотип (зображення): «*Medica cochleata major dicarpus fructus capsula rotunda globosa scutellata*» in Morison, 1680, Pl. Hist. Univ., 2: 152, s. 2, t. 15, f. 3 [Heyn, 1959, *Bull. Res. Council Israel, Sect. D, Bot.* 7: 164].

— На луках, узліссях, на засмічених місцях, як бур'ян на полях.

— Зрідка на заході Лісостепу і півночі Степу: ЗЛс, ПЛс (Од), ПЗЛС (Од, Дн), у Криму (окол. Севастополя і Балаклави).

— Загальне поширення: Ц. Європа (занесене), Середз., Балкани, М. Азія.

Секція 3. ***Spirocarpos* Ser.** 1825, in DC. Prodr. **2**: 174.

Боби багатонасінні, спіралью закручені, з шипами або горбочками. Однорічники.

Лектотип: *M. polymorpha* L.

Підсекція 1. ***Leptospirae*** (Urb.) Heyn, 1963, Annual species *Medicago*: 25. — *Medicago* L. sect. *Euspirocarpae* Urb. 1873, Verh. Bot. Ver. Brandenb. 15: 73. — *Medicago* L. sect. *Leptospirae* Urb. 1873, Verh. Bot. Ver. Brandenb. 15: 87.

Боби нещільно спіралью закручені. Стінки зрілих плодів відносно м'які. Шипи й завороти боба з борозенками. Корінець довший або коротший за половину довжини сім'ядолей. Молодий біб закручується вправо після того, як перевищить чашечку.

Лектотип: *M. polymorpha* L.

14. *Medicago praecox* DC. 1813, Cat. Pl. Horti Monsp.: 123; Гроссг. 1941, Фл. СССР, **11**: 172; Tutin, 1968, Fl. Europ., **2**: 157; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 193.

Вид описаний із Південної Франції («S. France. In locis sterilibus circa Forum-Julium»). — Лектотип: [S. France]. «In locis sterilibus circa Forum-Julium», *Balbis* (G). [Heyn, 1970, Fl. of Turkey, **3**: 497].

— На сухих кам'янистих і трав'янистих схилах, як бур'ян у садах і виноградниках.

— Зрідка в Криму (ПБК).

— Загальне поширення: Середз. (Півд. Європа, Балкани), М. Азія (зах.).

15. *Medicago denticulata* Willd. 1802, Sp. Pl. **3**, 2: 1414; Гроссг. 1941, Фл. СССР, **11**: 168; Чернова, 1960, в Е. Вульф, Флора Крима, **2**, 2: 139; Вісюл. 1965, Визн. росл. України: 399; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 194. — *M. polymorpha* L. var. *vulgaris* (Benth.) Shin. 1956, Rhodora, **58**: 310, p.p. —

M. polymorpha auct. non L., p.p.: Tutin, 1968, Fl. Europ. **2**: 156. — **Л. дрібнозубчаста.**

Вид описаний із Південної Європи («Habitat in Europa australis»).

— На сухих кам'янистих схилах, як бур'ян при дорогах, по садах і виноградниках.

— Досить часто в Гірському Криму і на ПБК.

— Загальне поширення: Кавказ, Середз., Сер. Азія, М. Азія, Іран.

Примітка. Досить поліморфний вид. Крім типової форми, трапляється var. *apiculata* (Willd.) Burnat, 1896, Fl. Alp. marit. **2**: 106. (*M. apiculata* Willd. 1800, Sp. Pl. **3**: 1414). Боби до 4 мм у діам., із 2—3 обертів спіралі, шипи дуже короткі, менші за половину діаметра боба або у вигляді горбочків. Залежно від умов місцезростань у Криму трапляються форми з великими та дрібними листками, а також із лежачими й майже прямостоячими стеблами.

16. *Medicago arabica* (L.) Huds. 1762, Fl. Angl.: 288; Гроссг. 1941, Фл. СССР, **11**: 166; Чернова, 1960, в Е. Вульф, Флора Крима, **2**, 2: 140; Вісюл. 1965, Визн. росл. України: 399; Tutin, 1968, Fl. Europ. **2**: 156; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 193. — *M. polymorpha* L. var. *arabica* L. 1753, Sp. Pl.: 780. — **Л. аравійська.**

Вид описаний з Італії (Morison, 1680, Pl. Hist. Univ. **2**: tab. 15, fig. 12). — Лектотип (зображення): «*Medica cochleata minor polycarpus annua capsula majore, alba, folio cordato, macula fusca notato*» in Morison, 1680, Pl. Hist. Univ. **2**: 154, s. 2, t. 15, f. 12" [Heyn, 1959, *Bull. Res. Council Israel, Sect. D, Bot.* 7: 168].

— На лісових галявинах і узліссях, між чагарниками, як бур'ян уздовж канав, по узбіччях доріг, у садах, на перелогах і вологих схилах.

— Досить часто в Криму (КрС, ГКр, ПБК).

— Загальне поширення: Атл., Ц. (півд.), Сх. (Прибалтика, занесене; Крим) Європа, Кавказ (Закавказзя), Середз., М. Азія.

Примітка. З околиць Ялти відома var. *longispina* Rouy et Fouc. 1897, Fl. France, **5**: 34. Шипи довгі, шилуваті, дуже зігнуті, за довжиною дорівнюють діаметру боба.

17. *Medicago minima* (L.) Bartal. 1776, Cat. Pianta Città Siena: 60; Гроссг. 1941, Фл. СССР, **11**: 174; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, **6**: 372; Чернова, 1960, в Е. Вульф, Фл. Крима, **2**, 2: 141; Tutin, 1968, Fl. Europ. **2**: 157, p.p.; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 193. — *M. polymorpha* L. var. *minima* L., 1753, Sp. Pl.: 780. — **Л. маленька.**

Вид описаний із узбережжя Середземного моря (за протологом: «Habitat in Mediterranei littoralibus»). — Лектотип (зображення): «*Medica*

echinata, minima» in Bauhin & Cherler, 1651, Hist. Pl. Univ., 2: 386, 386. [Heyn, 1959, *Bull. Res. Council Israel, Sect. D, Bot.* 7: 168].

— У степах, на пісках, степових і кам'янистих схилах, узліссях, узбіччях доріг, перелогах і пасовищах, нерідко як бур'ян на полях.

— Звичайно на півдні Степу: ПЗС (Од, Мк, Хс), ЛЗС (Хс, Зп), ПС (Хс, Кр) і в Криму; нерідко на півночі Степу: ПЗЛС (Од, Мк, Дн), ЛЗЛС (Дц), спорадично на півдні Лісостепу: ПЛс (Вн, Кв, Кд) і заході Лісостепу: ЗЛс (Хм, Вн), заноситься в Полісся: ПП (Кв).

— Загальне поширення: Атл., Ц, Сх. (південь) Європа, Кавказ, Середз., М. Азія, Сер. Азія, Іран, Гімалаї, заноситься в інші регіони.

Примітка. Поліморфний вид, у південних степових районах і в Криму трапляється кілька його різновидностей, які відрізняються від типової форми довгими шипами бобів (var. *recta* Burnat); густим опушенням рослини (var. *mollissima* (Roth) K. Koch); лінійними листочками (f. *stenophylla* Clav.).

18. *Medicago meyeri* Grun. 1867, Bull. Soc. Nat. Moscou, **60**, 2: 416; Афанасьев, 1937, Фл. Тадж. **5**: 190; Чернова, 1960, в Е. Вульф, Фл. Крыма, **2**, 2: 142; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 194. — *M. minima* var. *brachyodon* Rchb. 1832, Fl. Germ. Excurs. **2**: 502; Гроссг. 1941, Фл. СССР, **11**: 175. — *M. inconspicua* Nevski, 1937, Тр. Бот. инст. АН СССР, сер. 1, 4: 250. — *M. minima* auct. non Bartal.: Tutin, 1968, Fl. Europ. **2**: 157, р. р. — **Л. Мейера.**

Вид описаний із Кавказу («Habitat prope Grosnaja et Vaku»).

— У степах, на степових і кам'янистих схилах, іноді як бур'ян на полях і в садах.

— Спорадично в Степовому Криму, зрідка на півдні Степу: ЛЗС (Хс).

— Загальне поширення: Ц., Сх. (Причорн., Крим, Нижн.-Дон., Нижн.-Волз.) Європа, Кавказ, Середз., М. Азія, Сер. Азія, Іран.

19. *Medicago laciniata* (L.) Mill. 1768, Gard. Dict. ed. 8, no 5; Гроссг. 1941, Фл СССР, **11**: 174; Вісюл., 1954, Фл. УРСР, **6**: 372 cum auct. L. — *M. polymorpha* L. var. *laciniata* L., 1753, Sp. Pl.: 781. — **Л. роздільно-листа.**

Вид описаний із узбережжя Середземного моря.

— Лектотип (зображення): «Trifolium cochleatum spinosum syriacum, laciniatis foliis» in Breyn, 1678, Exot. Pl. Cent., 81, t. 34. [Heyn, 1959, *Bull. Res. Council Israel, Sect. D, Bot.* 7: 169].

— На забур'яненних місцях.

— Дуже рідко, відомий лише з ЛЛс (Сумська обл., Тростянецький р-н, с. Смородине), адвентивна рослина.

— Загальне поширення: Середз., Північна і Південна Африка, Мала і Передня Азія, Іран, заноситься в інші регіони.

20. *Medicago disciformis* DC. 1813, Cat. Horti Monspr.: 124; Yena A.V. 2011, Willdenowia, 41: 318.

Вид описаний із Франції («In aridis apricis rupestribus medio vere prope Castelnau in agro Monspensulano»).

— На кам'янистих напіврудеральних місцях.

— Дуже рідко, відомий лише з околиць м. Севастополя (Бухта Козача, бухта Солона).

— Загальне поширення: Середз. (Південна Європа, Кіпр), Мала Азія.

Підсекція 2. ***Pachyspirae* (Urb.) Heyn**, 1963, Annual species *Medicago*: 25. — *Medicago* L. sect. *Pachyspirae* Urb. 1873, Verh. Bot. Ver. Brandenb. 15: 65.

Боби багатонасінні, з кількох тісно зімкнутих, майже зрослих заворотів, без отворів у центрі, озброєні шипами або без них. Стінки плода після дозрівання тверді. Шипи та краї заворотів із невідомими борозенками або без них. Біб після цвітіння направо чи наліво спіралью закручений ще в чашечці. Корінець коротший від половини довжини сім'ядолей.

Лектотип: *Medicago rigidula* (L.) All. [Krytzka, lectotypus, hoc loco].

21. *Medicago truncatula* Gaertn. 1791, Frucht. Sem. Pl. **2**: 350; Tutin, 1968, Fl. Europ. **2**: 156; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 194. — *M. tribuloides* Desr. 1792, in Lam. Encycl. Méth. Bot. **3**: 635; Гроссг. 1941, Фл. СССР, **11**: 163; Чернова, 1960 в Е. Вульф, Фл. Крыма, **2**, 2: 137; Вісюл. 1965, Визн. росл. України: 400. — **Л. трохизрізана.**

Вид описаний із Європи: (Gaertn. 1791, l.c.: tab. 155).

— На сухих кам'янистих схилах, біля доріг.

— Дуже рідко в Криму (ПБК).

— Загальне поширення: Кавказ, Середз., Балкани, М. Азія, Аравія.

22. *Medicago rigidula* (L.) All. 1785, Fl. Pedem. **1**: 316; Гроссг. 1941, Фл. СССР, **11**: 164; Чернова, 1960, в Е. Вульф, Фл. Крыма, **2**, 2: 138; Вісюл. 1965, Визн. росл. України: 400; Tutin, 1968, Fl. Europ. **2**: 156; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 194, р.р. — *M. polymorpha* L. var. *rigidula* L., 1753, Sp. Pl.: 780. — **Л. жорсткувата.**

Описаний із Середземномор'я. — Лектотип (зо-

браження): «*Medica hirsuta echinis rigidioribus*» in Bauhin & Cherler, 1651, Hist. Pl. Univ. 2: 385, 385 [Heyn, 1959, Bull. Res. Council Israel, Sect. D, Bot. 7: 168].

— На сухих кам'янистих схилах, у ялівцевих лісах, як бур'ян у садах, виноградниках, на узбіччях доріг.

— На півдні Степу (Од, Хс) і в Криму (КрС, ГКр, ПБК).

— Загальне поширення. Сх. Європа (Молд., Причорн., Крим, Нижн.-Дон., Ниж.-Волз.), Кавказ, Середз., М. Азія, Сер. Азія.

23. *Medicago agrestis* Ten. 1811, Fl. Napol.: 45; Гроссг. 1941, Фл. СССР, 11: 136; Чернова, 1960, в Е. Вульф, Фл. Крыма, 2, 2: 139; Вісюл. 1965, Визн. росл. України: 400. — **Л. польова.**

Вид описаний із Криму («in Tauriae saxosis»).

— На сухих степових і кам'янистих схилах, як бур'ян на полях і пасовищах.

— Дуже рідко на півдні Степу: ПЗС (Хс), звичайно в Криму (КрС, ГКр, ПБК).

— Загальне поширення. Сх. Європа (Молд., Причорн., Крим), Кавказ, Середз., Сер. Азія (Кара-Кум).

Підрид 2. ***Lupularia* (Ser.) Grossh.** 1941, Фл. СССР, 11: 134; Вісюл., 1954, Фл. УРСР, 6: 361. — Sect. *Lupularia* Ser. 1825, in DC. Prodr. 2: 172; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 194.

Боби ниркоподібні, дугасто-жилкуваті, однонасінні, без придатків, не розкриваються або важко розкриваються. Однорічники або багаторічники.

Тип: *M. lupulina* L.

24. *M. lupulina* L. 1753, Sp. Pl.: 779; Гроссг. 1941, Фл. СССР, 11: 134; Вісюл., 1954, Фл. УРСР, 6: 361; Васильч. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 195. — **Л. хмельова.**

Вид описаний із Європи («Habitat in Europae pratis»). — Лектотип: «Herb. Linn. No. 933.10 (LINN)» [Ali, 1968, Taxon, 17: 540].

— На луках, узліссях і лісових галявинах, по степах, трав'янистих і кам'янистих схилах, у чагарниках, як бур'ян на полях, пасовищах, узбіччях доріг, у населених пунктах.

— Звичайно, по всій Україні.

— Загальне поширення: Скандинавія, Ц., Атл., Сх. Європа (всі райони, занесено на південь Кольського п-ова), Кавказ, Зах. і Сх. Сибір (південь), Д. Сх. (південь, занесене), Сер. Аз., Середз., М. Аз., Іран, Монг., Гім., Яп.-Кит., Півн. Ам. (занесене).

Примітка. Вид дуже поліморфний, на території України виділено ряд різновидностей, які відрізняються між собою за морфологічними ознаками (var. *lupulina*, var. *willdenowii* Bönn., var. *praetermissa* (Opperm.)Wissjul., var. *perennans* Grossh., var. *erecta* Opperm. ex Wissjul.).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Васильченко И.Т. Монографический обзор многолетних видов рода *Medicago* L. // Тр. Ботан. ин-та АН СССР. — 1949. — Сер. 1, 8. — С. 8—238.
2. Васильченко И.Т. Род Люцерна — *Medicago* L. // Флора европ. части СССР. — Л.: Наука, 1987. — Т. 6. — С. 187—195.
3. Вісюліна О.Д. Рід Люцерна — *Medicago* L. // Флора УРСР.— К.: Вид-во АН УРСР, 1954 — Т. 6. — С. 360—373.
4. Вісюліна О.Д. Люцерна — *Medicago* L. / Визн. рослин України — К.: Урожай, 1965. — С. 399—401.
5. Гроссгейм А.А. Род Люцерна — *Medicago* L. // Флора СССР.— М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1941. — Т. 11. — С. 129—176.
6. Мосякін С.Л. Родини і порядки квіткових рослин флори України: прагматична класифікація та положення у філогенетичній системі // Укр. ботан. журн. — 2013. — 70, № 3. — С. 289—307.
7. Пидюра О.І. Рід *Medicago* L. (*Fabaceae*) у флорі України / Автореф. дис. ... докт. біол. наук. — 1999. — Ялта. — 36 с.
8. Vena G. Molecular phylogeny supports the morphologically based taxonomic transfer of the «medicagoid» *Trigonella* species to the genus *Medicago* L. // Pl. Syst. Evol. — 2001. — 229. — P. 217—236.
9. Heyn Ch. C. The annual species of *Medicago* // Scripta Hierosolymitana, Jerusalem. — 1963. — 12. — 154 p.
10. Heyn Ch. C., Davis P.H. *Medicago* L. // Flora of Turkey. — Edinburg: Univ. Press, 1970. — Vol. 3. — P. 483—511.
11. Ingham J.L., Harborne J.B. Phytoalexin induction as a new dynamic approach to the study of systematic relationships among higher plants // Nature. — 1976. — 260. — P. 241—243.
12. Jurzysta M. E., Small E., Nozzolillo C. Hemolysis, a synapomorphic discriminator of an expanded genus *Medicago* (Leguminosae) // Taxon. — 1988. — (37). — P. 354—363.
13. Small E. A taxonomic study of the 'medicagoid' *Trigonella* (Leguminosae) // Can. J. Bot. — 1987. — (65). — P. 1199—1211.
14. Small E. Alfalfa and relatives: evolution and classification of *Medicago* — Ottawa: NRC Res. Press, 2011. — 727 p.
15. Small E., Jomphe M. A synopsis of the genus *Medicago* (Leguminosae) // Can. J. Bot. — 1988 — (67). — P. 3260—3294.
16. Soják J. Einige Bemerkungen zur Flora der UdSSR (1) // Sborn. Narod. Muzea v Praze. — 1982. — 38. Rada B, 1—2. — S. 101—108.
17. Steele K.P., Ickert-Bond S.M., Zarre S., Wojcechowski M.F. Phylogenie and character evolution in *Medicago* (Leguminosae): Evidence from analyses of plastid trnK/matK and nuclear GA3ox1 sequences // Amer. J. Bot. — 2010. — 97(7). — P. 1142—1155.
18. Urban J. Prodrum einer Monographie der Gattung *Medicago* L. // Verh. Bot. Ver. Brandenburg. — 1873. — 15. — S. 1—85.

Рекомендує до друку
М.М. Федорончук

Надійшла 28.02.2013 р.

Л.И. Крицкая

Национальный Научно-природоведческий музей НАН Украины, г. Киев

КОНСПЕКТ РОДА *MEDICAGO* L. (*FABACEAE*) ВО ФЛОРЕ УКРАИНЫ

Приводятся данные, полученные в результате критической обработки рода *Medicago* L. флоры Украины. Усовершенствована система рода, включающая 2 подрода, 3 секции, 7 подсекций, 4 ряда. Описаны 4 новые подсекции, 4 ряда. Для каждого вида приведена синонимика и номенклатурный тип. Составлен ключ для определения видов *Medicago*. Приведены сведения об экологической приуроченности и географическом распространении видов.

К л ю ч е в ы е с л о в а: вид, голотип, лектотип, изотип, неотип, протолог, *Medicago*, *Fabaceae*, Украина.

L.I. Krytska

National Museum of Natural History, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

THE SYNOPSIS OF THE GENUS *MEDICAGO* L. (*FABACEAE*) IN THE FLORA OF UKRAINE

The article is devoted to the critically studied genus *Medicago* L. in the flora of Ukraine. The system of the genus was developed to include two subgenera, three sections, seven subsections, and four series represented in Ukraine. Four new subsections and four new series are validated. The synonymy and nomenclatural type are given for each species. A key to the *Medicago* species is proposed. Information about ecological conditions and geographical distribution of these species is provided.

К е у w o r d s: species, species type, holotype, lectotype, isotype, neotype, protologue, *Medicago*, *Fabaceae*, Ukraine.

НОВІ ВИДАННЯ

Бурда Р.І., Протопопова В.В., Шевера М.В., Голівець М.О. Чужорідні види у флорі України: роки і автори. Бібліографічний покажчик. Випуск 1. — К.: Фітосоціоцентр, 2013. — 68 с.

Перше бібліографічне зведення про чужорідні види у спонтанній флорі України. У покажчику вміщені описи публікацій, що стосуються адвентивної фракції флори України або ж загальних питань із проблеми, надруковані 1900—2012 рр. Хронологічний покажчик містить 650 літературних джерел. У додатку наведені найважливіші джерела з питань флори України, дотичні до вивчення чужорідних видів— 150 бібліографічних описів творів.

Для науковців — ботаніків, екологів, фахівців з рослинництва, інтродукції, лісівництва, луківництва, землевпорядкування, служби карантину рослин і заповідної справи, аспірантів і студентів. Може бути також корисним для бібліографів.